

Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana

PALMA.—JUNIO DE 1904.

SUMARIO

I. La nostra Arqueología literaria. (conferencia)
per D. Mateu Obrador y Bennassar.

II. Pretensions de Jaume II d'Aragó a la corona de Mallorca, per mort sens infants del Rey en Sanxo, iniciades ja en vida d'aquest: per D. E. Aguiló.

III. Permís a Umbert des Fonollar per cercar tresors amagats, per D. P. A. Sanxo.

IV. Consell sobre l'obra de l'església d'Esporlas, per D. Antoni Tries.

V. BIBLIOGRAFIA LULIANA: À propòsit del «Felix de les Maravelles», por D. Miguel S. Oliver.

LA NOSTRA ARQUEOLOGÍA LITERARIA

CONFERENCIA DONADA

AL ATENEU DE BARCELONA, DIA 14 DE MAIG PASSAT

Honorables Senyors:

QUANT va arribarme, plena de cortesia, la afalagadora invitació d'aqueix Ateneu «desitjós (deya) d'ohir en son clos la veu del esperit mallorquí», en bona veritat he de confessarvos que mon primer impuls va esser de respondre ab aquelles meteixes paraules que diu el prevere abans de combregar: «*Domine, non sum dignus...*»

Pero'l vostre envit tentador no venia endreçat a mi tot sol: era col·lectiu. N'haguérem rahó els sis o set companys galantment envidats: ells trobaren y resolgueren que sí, que haviem de venir, a dirvos francament cadascun pe'l seu compte y com a bons germans, qualche cosa de lo que sentim y

pensem els mallorquins afectats d'aquesta bella y noble idea de ressurgiment y vida nova; y davant tal acort, jo no'n podia defugir, ni com deim vulgarment per allà, no havia de ferhi cama coixa. Y aquí'm teniu, Senyors, torbat y empeguehit d'ocupar, jassia per brevíssima estona, aquest lloch d'honor: aquí'm teniu, mitj penedit mitj satisfet d'esser vengut, y temorós ara més que may, d'alsar la veu davant vosaltres, ací, dins aquest clos, baix d'aqueixa rotunda, un dels més prestigiosos temples y fogars de la cultura catalana.—Valga que no m'hi sent estern ni foraster a dins aquest casal, cada vegada que hi retorn; y si durant els passats anys d'emigració y estranyedat de la meua terra nadiua, ametents m'hi rebéreu y m'hi donàreu fraternal hostatge com a consoci vostro, ara que després de pelegrinar y trescar món, he pogut tornarmen a viure ¡grat sia a Deu! dins terra mallorquina, m'es molt plaent venir a reveureus adés-y-ara, a refermar la antiga coneixença, ab la seguredat de trobar sempre braços uberts y mans disposades a la encaxada amiga; a consultar y fullejar com abans els llibres de la vostra abundosa biblioteca; a alenar uns quants dies l'aire d'activitat intelectual y treball afanyós, que s'hi respira dins aquesta casa, dins tota aquesta gran ciutat, cervell y cor de Catalunya.

Mester s'era que fos així, que's tractàs de complaure un desitj y correspondre cortesment a una honrosa invitació del ATENEU DE BARCELONA, per fer punt uns quants dies, per estar dins dintre'l calaix tancat ab

pany y clau els preuats còdices de paper verjurat o plegamí, a la vora dels incomplets quaderns de copia; y torcant y deixant exuta contra costum la ploma dels trellats paleogràfichs, interrompre la silenciosa tasca benedictina que m'he imposada y vaig seguint d'alguns anys a-n aquesta part, desitjós d'aportar mon frèvol esforç, el menut gra d'arena, a l'obra de reconstrucció nacional qu'hem acomesa virilment, que reblim y duym endavant, cadascun segons les seues forces y medis y aptituts, y que a tots nos vivifica l'esperit, l'escalfa y l'encoratja, ab la esperançada alegria de viure y assolir dies millors, si Deu'ns fa la gracia de deixarnoshi arribar a temps de veure'ls.

Prou y massa que encara n'hi há de feyna a fer, dins aquesta obra. Moltes gotes de suor han de regalimar pe'ls fronts, molt de such de cervell han d'exprémer els clars enteniments, y llarch panteig esbrahonador ha de posar a prova la resistencia dels pulmons, abans que arrib l'hora anyorada de deixar l'eyna de les mans, d'assèure'ns a reposar, de poder exclamar ab l'esplay de satisfacció del qui ha sabut coronar la bastida y durla a bona fi: ¡Alabat sia Deu, ja la tenim a dalt de tot!—y a usança de lo que fan els constructors y mestres de cases de per ací, plantarhi al capdamunt, ben desplegada al vent, la volejant bandera.

Dins aquest somogut y novell afany de tot un poble qui reflexivament y ab plena consciencia de la seua personalitat camina cap dret a la consecució d'un nou ideal, no hi ha factor que no sia útil, no hi ha esforç despreciable. L'obra comuna y magna de renovellament no pot esser sino la resultant, l'efecte y caramull de mil milia energies individuals, convergents totes a una fi; com l'elaboració no interrompuda de les miriades de polipers sotaygats, fonamenta y aixeca, partdemunt les ones de la mar gran, la emergent illa madrepòrica.

Així meteix en la naturalesa, el trànsit de l'hivern calitjós, fret y encongít, a la lluminosa, teba y xalesta primavera, no's caracterisa tampoch unicament per blavor de celatge assoleyat y retorn d'oronelles y felzies.

Tota sement germina; congría y trèu caluix tota llevor colgada; tota rèl xucla la sava del terror; estoja cada flor aponcellada el bessó tenre que granará després; l'aucellada piulant y refilant no canta desenfeynada, sino ensems duguent busques an-el niu; no remorejen les abelles ociosament, sino tot destilant mèl de flors y elaborant la bresca; y no cantussen el pagès conrador y la jornalera jovençana, mans fentes, sino alegrant y endolcint ab cançons y tonades la feyna d'exercolar ordís y blats, entrecavar solcades de llegums, magencar hortolisses, amurgonar sarments, empeltar arbres y aparellarho tot, per donar bon recapte a les messes y a l'anyada en venir l'hora, y ben aprofitar l'esplet de fruyts y tardanies.

Tots y cadascun hi tenim tasca a fer y lloch senyat, dins aquest tay de feyna, imensa, complexa, entrunyellada, que no será feconda ni retent, si no es integral y arredonida.—Tots aquells pera qui los mots de *patria* y de *nació* no son incompreses abstraccions ni paraules buides, tots y cadascun ab la respectiva potencia o aptitut personal, —qualsevol sia'l séu cayre foguer, —no solament hi caben, sino que la seua ausencia o abstenció ha d'implicar y donar a la fi per resultat un mancament, una desproporció inarmònica, un defecte.

—«Quant el Rey fa bastir novell palau y té obra moguda (deya'l poeta de la somrient serenitat, Frederick Schiller, aludint als llibrers editors de Kant), quant el Rey fa bastir, els picapedres y manobres tenen feyna per llarch.»—Ara consemblantment podríem dir aquí:—Quant un poble desperta y reviu y envest resoltament l'obra de la seua reconstitució política y social, tothom hi pot... o millor, tothom hi deu concórrer y arrambarhi'l muscle. ¡N'hi há d'escarada llarga, per tots y més qu'en vénghen!

S'es feta ja trivial—afortunadament—a força de manuclada y retreta sovint, la afirmació de l'importancia efectiva y trascendent que tenen (tant en la vida y manera d'esser personal de cadascú y en la íntima o casolana de cada familia, com en la exterior o colectiva de tot poble) la floreixença,

el culturat avenç y l'espandiment abundós de les Arts Belles, com a factors y elements poderosos per millorar, dignificar, y endolcir y tot, la nostra existencia en aquest mon mesquí, que la fe y l'esperança en un altre de perdurable y millor, han anomenat *vall de llágrimas*. La Sociología y les ensenyances de l'Historia nos han fet avinent, y'ns mostren encarara, que solen caminar sempre en bona companya, fent la meteixa via y navegant de conserva, l'engrandiment, la potencia econòmica, la preponderant virtualitat política, el benestar y la riquesa de cada colectivitat ètnica ab dret y anhel de viure una vida veritablement nacional, ab lo reffloriment, la familiar estima y l'amorosa protecció a totes les arts de la Bellesa, y com una de tantes, a la Literatura, que no es sino l'art de la paraula y de la llengua con-naturals, per boca y ploma bellament parlades y escrites. Gent y nació esponerosa, rica y plena, cridada a ferse amunt, a preponderar y viure vida autònoma,... arts ben conrades, polents, plenes de toria y sava propia, no parasitaria ni empeltada, florint y goxant per honsevulla com la semença que's multiplica ufana, ben culturada en bon terror. Gent y nació amagrída y decrepita, que esllecorada y groguenca ja demostra haver viscut son temps,... arts decadents y menyspreuades, artistes avilitats, xorchs de producció original, saquejant y tudant la de fora-casa, expremment les derres gotes y regalims de lo innoble, escafit y plebèu, poch abans d'estimbarse dins la avench fosca de l'oblit, anorreats y espoltrits pera sempre.

Ab l'amor viva a l'art, ab la pregonia devoció a tota bellesa, solen agermanarhi un altre sentiment, un'altra acorada afecció, els pobles destinats a viure llargament sobre la terra. Aquest sentiment y afecció que congrien y mostren els pobles richs d'esperit vital y robusta encarnadura, no es altre sino la amor engelosida a la propia tradició y a son feel manteniment, mentre los romanga un sol alê de vida.—No es ara la primera vegada que ho he dit, Senyors, y no'm cansaría may de repetirho: —«Mostra y senyal

segur de vitalidat pera tot poble que alena y sent aspiracions d'existencia propia, es el manteniment de la seua tradició literaria, resplandor y mirall clarejant de sa cultura, títol d'honor y escut nobiliari de sa llengua, interessant capítol de sa historia. No son sino'ls pobles decadents y moridors, abocats a desapareixer, els qui giren la esquena a lo passat. Tant com més intensa es la fe en lo qu'está encara per venir, tant més viva y fonda es l'amor d'un poble a tot quant li pertany, a tot allò que lligitimament pot dir qu'es *seu*.» (*)

Sempre qu'es sencer y ben arrelat, aquest encobeiment a lo tradicional y propi s'extén a tota mena d'art, a tot símbol, despulla o manifestació de bellesa. La herencia artística de l'antigor, qualsevol sia la forma que revesti, es piadosament recullida y guardada pe'l poble qui la reb y la estoja, tant per venir dels seus antecessors y transmetre'n feelment a sos néts una semblança y vera fesomia, a manera de solemne ressò de lo que aquelles generacions varen sentir, pensar y amar, com per treure'n ensenyament, norma y lliçó, inspirant en les velles belleses el desficiós y perdurable afany de crear y produir belleses noves.

Llavors es quant hom veu els antichs monuments reguardats y defesos contra'ls perills del indiferentisme desconeixent y orat, que los deixa malmetre o enrunar, si es que ab má vandálica ell meteix no'ls esfondra: llavors es quant romanen segurs y alliberats de pèrdua, troceig, venuda o cremadiça les figures esculpturades, los llavorats entretallaments, les teles y triptichs y retaules de vives colors y esllanguides imatges d'expressives testes místicament nimbades: llavors es quant los vius conserven, per piadosa recordança dels qui ja trespasaren d'aquest món, los palaus, temples, forteses y casals que bastiren, les armes y'ls arnesos ab que's guarnien y lluytaren; els plegamins y llibres de má on vessaren son pensament en rims y proses, o hi deixaven memoria de gestes y fets assenyalats, o s'hi adoctrina-

(*) OBRAS DE RAMÓN LULL: vol. I, pròlech.

ven e hi prenien lligó, o hi assentaven tractes y dades y rebudes, o hi resaven saltiris, prechs y hores de Nostra Dona; les cançons y tonades que solien cantar; los arquibanchs y cadirats on seyen; la vaixella y vidratge en que menjaven y bevien; les robes y joyelleria ab que s'endiumenjaven; les caixes y arquimeses de fusta forta y odorant on estojaven haver, guany y secrets; les monedes ab que mercadejaven; los panys y claus, segells y ferramenta ab que tancaven y defenien cabal, cambres y llars; los llits entorcillats on reposaven, dormien y ordenaven a l'hora de la mort llurs voluntats derrereres, leixant lo cors al fossar, l'ànima a Deu...; tot el llegat y hereuatge, en un mot, d'instimable preu y valua, que als ulls y enteniment dels qui derrerera ells som venguts y sabem espiritualment reviuire dins les edats passades (per més ben obrir l'ull a les presents), nos evoca l'imatge y recordança dels qui foren; nos permet colombrarlos y escometre'ls com si tornaven esser vius; y deixant la nissaga neta y lliberta del afrontós dictat de gent desllinatjada, venturera o borda, nos mostra ben senyades les fites de la preclara avior, com més midam l'exemplitud de branques, gruix de soca y fondaria de rèls, del arbre milenari de la raça.

No m'en vulgheu fer cárrech ni tenir en retrèt aquest flagrant delict de vulgaritat que aquí, a paciència vostra, Senyors, he gosat cometre, recordant per milessima vegada principis, veritats y afirmacions que vosaltres professau y sabeu millor que jo, y no heu mester que ningú les vos vengui a explicar ni recapitolar ni imbuir, com calria ferho si's tractás d'un acte de proselitisme y propaganda. Res de tot quant he dit, ni de lo que hi puga afegir (si us plau com fins ara benvolents seguir escoltantme una estona), res de tot açò va per vosaltres, vells, o ja madurs com jo meteix, els qui sou antichs a la casa y teniu fets estudis y cabal coneixença de tot quant atany a Catalunya. Les consideracions que m'he permeses, tan sòlides y riques de fonament y trascendencia com buides y pobres de novetat origi-

nal, a qui convé y pertoca endreçarles y repetirles a tota hora, es al nostre jovent lletraferit, a la novellada qui puja, afanyosa de treballar y de pendre torn, y que cercant orientació, reclama y espera la consigna y mot d'orde que li heu de donar vosaltres, el més experts, els qui vos sou desvetlats y orientats en les nostres coses, primer qu'ella.

A-nel jovent catalá abriuut, que ple de sava bull; a-n aquesta generació novella, seria cosa de ferli pendre esment y enamorar-la d'aquell mot y bell aforisme de saviesa, d'un dels nostres escriptors quatrecentistes: «REMEMBRA LO PASSAT, ORDONA LO PRESENT, PROVEHEIX AL ESDEVENIDOR:» mot tan rich y plé de pregon sentit com d'expressiu laconisme lapidari, y que'l més fervent amador de la nostra antiga tradició nacional, l'inolvidable mestre En Marian Aguiló (al cel sia ell) cuidava sempre d'estampar heraldicament en la primera o derrerera fulla dels seus llibres. Al nostre jovent intel·lectual, aparellat a ferse avant,—y que's troba com *En Bernadet fill de rey* de les nostres rondalles, quant s'en anava a trescar món, que aturava'l cavall al entreforch y creuer dels tres camins, consirós y perplex de si prendria el de l'esquerra, el del mitj o el de la dreta,—calria donarli per bon retrèt y guiatge l'adoctrinament de la casolana tradició; obrirli y aplanarli la via qu'ha de fer, netejantla-hi dels obstacles y males petjes que la obstruiren a la primera generació del nostre actual renaixement, y a nosaltres y tot, els qui n'hem formada la segona; y evitarli les errades y la llarga voltera de les passes perdudes, a fi de que, tenint com té la fortuna y ventatge de partir de bon'hora y comptar ab llarga jornada per endavant, la puga aprofitar tota sencera.

Per ben ordenar lo present y provehir al esdevenidor, no hi cap dupte que l'esment y recordança de lo passat n'es l'essencial punt de partida y la clau mestra. Mancantli això, no avesantse a mirar sino entorn séu y cap endavant, no'n tindrà culpa la generació novella, de prendre errats viarans y exirsen fora de camí, si entregada a la seua propia iniciativa poch definida y vacilant, li

esdevé que s'enlluerna y fa excessiu cabal de lo exòtich o extern, per ignorancia de lo propi. Mal pot preuarse y ben estimar lo que's desconeix y s'ignora.—Y aquí ocorre, Senyors, notar y sometre al vostre juhi, ab justesa y sinceritat d'observació, l'estat en que de present nos trobam, ab tot y la via qu'ha feta, de mitj sigle a-n aquesta part, y l'espandiment y dresseres que pren la renascuda Literatura catalana. Romántica y senzillament *floralista* en les primeres anyades de son venturós dexondiment, l'hem vista ferse amunt y acreixer sa importancia y cridar la atenció de propis y d'estranyes, com més va més, no sols per l'aument de producció en lo que fa a quantitat y varietat, sino pe'l fet de compenetrarse cada dia més ab l'esperit de la gent catalana y constituir un gran factor y força del moviment y anhel de renovació social y política que avuy batega y vibra per dins tot Catalunya. Ja es qualque cosa més que jardinet clos, o ram de flors cullides y posades en remull dins un pitxer; ja no es sols academia o festa fe-librenca ni curiós passatemps de bibliòfils y erudits: la nineta ha crescut; s'es feta dona gran, fadrina casadora; tant com s'es abellida de la seua creixença, ha escampat la vista per fora-casa, y alçantse de puntes ha guaytat, no sols pe'l cantó del Moncayo y del Ebre, sino encara molt més, partdemunt els Pirineus y allà d'allà la mar, per ovirar el gran món literari, fer coneixença ab les germanes y parentes llatines y ab les altres literatures europèes de parentesch molt més llunyà; les quals del creximent y avenços de la nostra prou s'en son adonades, manllevantli y traduintli proses y rims, a canvi d'altres rims y proses d'elles, que la pubilla nostra ha duys aquí, traduintlos també y trasplantantlos a terra catalana.

Roman, donchs, entaulada y establerta, com un fet evident, la coneixença y mutua relació de la novella Literatura catalana, no sols ab ses similars de més prop,—les d'igual soca y filiació románica,—sino també ab les altres literatures mundials, que ametents l'han rebuda y han saludat son reviscolament, reconeguentli ja ara lo qu'en

podríem dir sa majoria d'edat y les condicions que la fan capacitada y apta per nu-dirse de sa propia llecor, per fruir d'inde-pendent y llarga vida. Des que li han vist deixar arreconades les joguines que tant la embadaliren durant los anys de sa infantil edat, y enfortir son seny y ses inspiracions ab lectures reposades y seriosos estudis, l'han volguda afalagar com a amiga y germana, oferintli present y dó, cadascuna dels seus llibres capdals y més preuats, perquè'n fés la deguda coneixença.—«Aquí tens (li han dit) el floret y tresor d'obres ab que'ls nostres poetes y prosadors nos glorificaren y'ns feren immortals; son los nostres títols d'honor; pren-ne estímulo y llum, norma y exemple.»—La germana de França li ha vessat a mans plenes un devassall de bells volums: rims y proses del nort y del mitj-jorn, en les ingènues y expressives llengües d'*oïl* y d'*oc*: cançons de gesta, *fabliaux*, velles y saboroses cròniques...—La d'Italia, ab paraula dolça just mèl, li ha ofert l'obra maravellosa del cantor de Beatriu, la del Boccaccio, creador y pare de la sonora y rica prosa italiana, la del suau Petrarca, tan encobehit del nostre Bernat Metge, qui arromançava en català sa narració gentil de *Valter y Griselda*...—De les vores del Rhin li es arribat el tresor poètic dels *minnesænger* y dels mestres-cantors...—La dama de Castella li ha enviat una setantena de volums de sos classichs, tota la colecció Riva-deneyra...—La rossa dels ulls blaus, desde Escocia y Britania li ha tramès també son present...—De Portugal y tot, y fins de la boyrosa tramuntana y de la desolada estepa russa en son vengudes joyes literaries qu'han acrescut l'aplech de llibres immortals...

—Y bé, (li han dit llavors les galants donadores) ¿com correspondràs ara tu, que'ns donaràs del teu, per ben coneixer la teua poesia mitjeval ja emancipada de la dels trovadors, y sobre tot y abans que tot, la teua prosa primerenca, que tant hem sentida alabar per ben sonant y plena, vigorosa y nostrada?... Mostra'ns, si't plau, tos grans prosistes: el fecondíssim y llegendari Lull, l'abundós Eximenis, tants y tants estil·lats

quatrecentistes que derrera ells vinguéren... — En tal punt ella, la nostra jove, vergonyosa y ulls baixos, sent pujar a ses galtes la calrada del empeguehiment, y apenes gosa dir:—Als meus grans prosadors y poetes més antichs, encara'ls tench casi bé inèdits: els textos originals de les seues obres abundosíssimes jauen olvidats, casi de tothom desconeguts, a dins les meues biblioteques, o escampats tot arreu per moltes de les vostres; y'ls pochs que de bell nou he trèts a llum, desde mon renaixement ençà, van descusits y a lloure, o casolanament vestits la major part ab roba y trajo tan humils y mal endreçats, que no son pera presentar ni anar pe'l mon, fora de casa.

Es a dir, Senyors,—deixant anar alegories que us podrien semblar de gust dubtós y estil endarrerit,—que la nostra llengua y literatura se troben encara, avuy per'vuy, mancades de lo que no pot ni deu haver de mancar a cap llengua y literatura que no's satisfassen y aconhorten ab lo nom escafit y humil de dialectals; que la literatura catalana històrica, mereixedora del concepte de nacional, ja que va esser durant segles vehicle y medi d'expressió de tot un poble que l'ha conservada y l'ha feta ara reneixer, té una antiga y gloriosa tradició; pero olvidada, generalment desconeguda, no tan estimada ni estudiada com vertaderament s'ho mereix, y en sa part més interessant y més original y digna d'atenció, casi bé inèdita, dispersa, recondida, dificilment trobable.

Els escriptors moderns de Catalunya, Valencia y Mallorca, en los estudis y treballs d'erudició, quant nos ha escaygut haver de fer cites y referencies a la nostra literatura històrica, —generalment parlant y ab poques excepcions,—nos hem acontentats ab citar de memoria, refiantnos de la tradició ja consagrada; com aquells qui rethèuen pomposament «*la dolça llengua helènica*» o «*la sonora parla del Laci*,» sense saber apenes de grech ni de llatí. Tots hem tengut mil ocasions de podernos convèncer y tocar ab les mans que molts dels nostres poetes y literats de prou anomenada, llorejats ab flors y

daurades plomes y poncelles, mantenedors de certámens, autors de groxuts llibres, disertants, crítichs y tot, molt considerats dins el nostre renaixement, no han tenguda gayre avinentesa, ni's son afanyats molt a cercarla, de coneixer tant sols per les cubertes a molts dels primers clàssichs catalans: no'ls han llegits. Poca devoció, y falta casi absoluta d'ocasió y facilitat, nos han tenguts y'ns ténen ignorants y dejuns de lo que'ns deuría esser ben conegut y familiar, a tots quants li portam voluntat y afició, passiva o militant, a la nostra renaixensa literaria; a tots quants som afectats d'escriure o de llegir en la nostra propia llengua. Altra sería la sort d'aquesta y'l séu estat present, dins la proclamada y reconeguda necessitat de depurarla y emprarla bé, si'ns hi anostrássem o'ns hi féssem més aptes, estudiantla y anantla a beure al uyal meteix de la font, allà hon brolla estil lada y claríssima, sense regust ni sediments: que llavors, per natural efecte de la costum y práctica, tenintla ja per hàbit en el pensament y a l'orella, brollaría també més correcta y llampant, de la conversa y de la ploma.

Dins la nostra actualitat literaria hi pot notar el més superficial observador aquest contrast y desnivell, entre la producció moderna, cada dia més variada y abundosa, y la escassedat y raresa y migrada divulgació de la nostra literatura històrica, que li hauría de servir a la primera de fonament y norma. Això resulta en manifest perjuy y desventatge de tots quants parlam o escrivim en català, comparats ab aquells qui parlen o escriuen en castellà, en italià, en francès o en qualsevol altra de les llengües literaries d'Europa. Els literats y poetes francesos, italians o castellans (per no citar exemples de més lluny) cadascun pot tenir a la mà, dins sa cambra d'estudi, arrengrerats a la llibrería, y per ben pochs diners, tots els séus clàssichs respectius, així per lectura saborosa, tan influent en la formació del estil y el bon gust, com per lluminosa consulta, sempre utilíssima, ben sovint necessaria. Nosaltres no: reduïts a lo modern, portam a sobre (¡massa que ho revelam!) la desconeixença dels nos-

tres propis escriptors; y sufrim les conseqüències d'aquest buit, d'aquesta lamentable solució de continuïtat entre lo antic y lo modern del nostre cabal literari. Les biblioteques públiques no'ns compensen sino molt parcialment ni'ns hi posen remey a-n aquest mal; y sempre, en el cas y tot més favorable, sols a costa de destorb y molesties o pèrdua de temps, que'ns retrauen y'ns fan prescindir de la seua ajuda.

Ara meteix ja sent lo que algun amador engelosit y entusiasta de tot lo de casa'm podrà dir y replicar:—A poch a poch: no anem a exagerar o inflar els fets, ni a trèure les coses del seu punt, per pruitja de severitat criticadora. No està ja, a l'hora d'ara, la nostra antiga literatura completament inèdita: alguns poetes hi há, uns quants cronistes y noveladors catalans, y certs moralistes y filòsofs d'en temps primer, dels quals en podem llegir y possehir obres que còrren per aquí, desde fa anys, tretes novament a llum en llibres d'estampa.

—Ja ho sé, mon bell senyor: ja ho sé que n'hi há una dotzena y mitja o cosa així,—no gayre més,—de llibres publicats durant aquests darrers 50 o 60 anys, donantnos en text original o en traducció, o les dues coses a la vegada, algunes importants cròniques y llegendes, algun aplech y mescladissa d'obres rimades, no totes prou autèntiques desgraciadament, y estudis monogràfics replets de documentació trelladada de primera mà, ahont té més que veure propiament l'Historia que la Literatura. Ja ho sé, y ¡Deu m'en guard de desconèixer o deprimir ni un punt la meritoria tasca d'aquelles primeres tentatives, jassía fossen fetes la major part ab molt més bona voluntat que acort, per ressuscitar vells monuments de la nostra llengua y saldar y afegir la rompuda cadena de la tradició literaria catalana! ¡Ni qui será capaç d'olvidar o preterir els fins ara no superats afanys y esforços de tota especie, intellectuals y materials, del nostre gran bibliòfil y expertíssim coneixedor de la Arqueologia catalana, l'anyorat mestre En Marian Aguiló, qui'ns va deixar per mirall y norma de exquisidat y gust pulquèrrim aquell gòtic

Cançoner d'obres vulgars, aquella similar collecció de bells llibrets «en letra lemosina» aquell curiós *Recull d'Eximplis*, y'ls selectes volums de la *Biblioteca Catalana*, que més lloances haurien merescudes, y produït fruyt més abundós, si'ls fascicles allouren fossen estats volums complets, ab la il·lustrativa vestimenta y presentació que'ls lectors necessitaven y volien? . Ab més motiu encara, impossible'm seria desconèixer els començos y fonaments de la edició luliana coratjosament iniciada (encara que ab consemblant error de forma) una vintena d'anys enrera, allà a Mallorca, pe'l nostre malaguanyat y devotíssim lulista, En Jeroni Rosselló (a. c. s.), y qu'ara ab estimats companys novament hem represa.—Més tost que sospesar y discutir el valor filològic y literari de aquells avenços primerenchs, encaminats a fer resurgir a nova vida la nostra soterrada y olvidada literatura mitjieval, jo'm creuria en el cas de lamentar y plányer que, dins aquesta primera etapa y tasca d'imprimir de bell nou les obres dels nostres antichs prosadors y poetes, hagen d'esser singulars y honrosíssimes excepcions, fins ara, volums tan eruditament ilustrats y ben presentats, a major profit y coneixença del lector, com aquella saborosa novela cavalleresca de *Curial y Guelfa*, que'ns va donar mon amic coral En Rubió y Lluch, y el diligent estudi del també car amic En Massó Torrents, publicant les *Obres poetiques de Jordi de Sant Jordi*.—A-n el catalanista de curta erudició, fácil de contentar, que veja aplegats en renglera tots els textos antichs que's son impresos desde'l modern renaixement ençá, podran, vists en conjunt, semblarli ja cabal considerable. A-n el bibliòfil abastament ben informat per calcular y establir la deguda comparança y ponderació entre lo publicat fins a l'hora present y lo que resta encara inèdit, mereixedor de exir a llum, li haurá de semblar —nous en capia dupte—lo ignorat y inèdit, immens; lo publicat, ben poca cosa.

M. OBRADOR Y BENNASSAR.

(Acabarà).

PRETENSIONS DE JAUME II D'ARAGÓ A LA CORONA DE MALLORCA

PER MORT SENS INFANS DEL REY EN SANXO,

INICIADES JA EN VIDA D'AQUEST

(*Acabament*)

Altera protestacio.

NOVERINT universi, quod die martis, que est ^xa kalendas februarii, hora circa terciam, anno Domini M^o CCC^o xviii.^o, in palacio castri Perpiniani, in presentia nobilium infrascriptorum, videlicet: Magaulini comitis Empuriarum, Jasperti de Castro novo vicecomitis Castri novi, Dalmatii de Castro novo et Petri de Rochafort procuratoris nobilis vicecomitis de Ruppebertino pro baronia de Cabre . . . , Guillermi de Caneto qui tenet baroniam de Caneto, Arnaldi de Corsavino, Bernardi de Sono, Amalrici de Narbona, tutoris nobilis domine Marie, filie nobilis R. de Caneto quondam; et in presentia nobilium Petri de Fonoleto, Pontii de Caramany, Arnaldi de Castro novo domini de Castro Rossilione, et A. de Saga, Sicardi de Lordaco, et in presentia etiam quamplurium militum et aliorum subditorum illustris domini Regis Majoricarum, congregatorum in dicto palacio pro audienda declaratione et ordinatione quam dictus dominus Rex Majoricarum facere intendebat de regno et terris suis; et in presentia Colini Bertrandi (?), Geraldii Guies, Arnaldi Bodoni et Misserii Stephani Sabaterii, consulum et sindicorum Montispeulani; P. Vola, Bn. Sagueti, R. Savine, Bn. Laurentii et Bn. de Verneto, consulum et sindicorum Perpiniani; Ff. Capmany et P. Asselm, consulum et sindicorum de Cauquolibero, Jacobi Mercator, Arnaldi Romei et Petri Romei et Raimundi Dalp, consulum et sindicorum Podii Ceritani; Jacobi Parator, Jacobi de Arles et Johannis Vedrinyans, consulum et sindicorum Villafranche Confluentis; et in presentia scriptoris et testium infrascriptorum, constitutus venerabilis Bernardus de Fonollario, miles, procurator ad infrascripta constitutus per illustrem dominum Regem Aragonum cum carta ejusdem, majori sigillo ejusdem in ea pendenti sigillata, obtulit et presentavit in presentia supra nominatorum dictam cartam et quandam cedula scriptam, quas coram supra nominatis et testibus presentibus infrascriptis, per dictum scriptorem legi et publicari fecit, quarum series sic se habet: Et in presentia mei notarii et

testium infrascriptorum venerabilis Bernardi de Fonollario, miles, consiliarius illustrissimi principis domini Jacobi, Dei gratia Regis Aragonum, Valentie, Sardinie et Corcice ac comitis Barchinone, gerensque vices procuratoris in Cathalonia pro inclito domino infante Jacobo dicti domini Regis Aragonum primogenito et generali procuratore, nuncius seu procurator ad infrascripta, deputatus seu ordinatus per dictum dominum Regem Aragonum cum carta sigillo pendenti dicti domini Regis Aragonum sigillata, cujus series infra patet, ex potestate per ipsum dominum regem Aragonum ei in hac parte concessa, et vice et nomine ipsius domini Regis Aragonum, proposuit et protestatus fuit dictis nobilibus, militibus, consulibus, sindicis actoribus et procuratoribus universitatum predictarum, et eorum cuilibet singulariter ac in persona eorum universitatibus quarum consules sindici et actores seu procuratores existunt, nec non aliis quibuscumque nobilibus, militibus, civibus, burgensibus, hominibus civitatum et villarum, subditis magnifici domini Santii Regis Majoricarum, quod ad audientiam dicti domini Regis Aragonum pervenerat, ex serie litterarum eidem domino Regi Aragonum inde directarum per dictum dominum Regem Majoricarum, quod ipse dominus Rex Majoricarum intendebat manifestare et declarare generaliter subditis ipsius domini Regis Majoricarum, ordinationem et voluntatem suam super dispositionem quam facere intendebat de regno Majoricarum et insulis Minorice et Evice, et comitatibus Rossiljonis, Ceritanie et Confluentis, et de Cauquolibero, et de Montepesulano ac castris et omnibus juribus et pertinentiis suis, et de vicecomitatibus Omeladesii et Carladesii, si ipsum dominum Regem Majoricarum sine filiis masculis et legitimis mori contingat; ipsamque declarationem et manifestationem facere intendebat transacto festo proxime preterito Sti. Vincentii, ut in dictis ejus litteris plenius continetur. Et dicta declaratio, manifestatio, seu dispositio, de facto facte, plurimum prejudiciales de facto et saltem quo ad gentium opinionem possent de facto forte existere dicto domino Regi Aragonum et suis in regno Aragonum successuris, cum eas dictus dominus Rex Majoricarum nullatenus facere potuerit de jure, quia forte eas vel in eis aliquid de facto in dicti domini Regis Aragonum et suorum prejuditium attemptavit, eo quia dictum regnum Majoricarum et alie terre jam dicte restitutioni subjacent, et ad dictum dominum regem Aragonum, vel descendentem ab eo qui Rex fuerit Aragonum, de-

volvi debeant in casu non existentium filiorum masculorum dicti domini Regis Majoricarum, ex vi substitutionum apositarum in ultimo testamento illustrissimi domini Jacobi felicis recordationis regis Aragonum, avi dictorum dominorum Regum, ut patet ex ipsius testamenti serie et dictarum substitutionum tenore, et ex aliis causis in facti veritate consistentibus et de jure procedentibus, suis loco et tempore proponendis. Et quia predicta facta et attemptata fuerunt, que fieri non debebant neque debent ut predictur, expresse fiunt contra vim et mentem substitutionis predictae apposite in testamento ultimo dicti domini Jacobi bone memorie Regis Aragonum, avi dictorum dominorum Regum, ex vi cujus substitutionis regnum Majoricarum et alie terre jam dicte, in casu supra expresso non existentium dictorum filiorum dicti domini Santii Regis Majoricarum, ad dictum dominum Regem Aragonum, vel descendantem ab eo qui Rex fuerit Aragonum, devolvi debeant ut est dictum, et ex aliis causis veris et legitimis ut est dictum. Et in conventionibus olim factis in villa Perpiniani inter excellentissimum dominum Petrum felicis recordationis Regem Aragonum et dominum Jacobum bone memorie Regem Majoricarum, parentes dictorum dominorum Regum Aragonum et Majoricarum, et iterum firmatis in civitate Gerunde inter dictos dominos Regem Aragonum qui nunc est et dictum Jacobum bone memorie Regem Majoricarum, et iterum firmatis in civitate Barchinone inter sepedictos dominos Reges Aragonum et Majoricarum nunc regnantes, conventum fuerit specialiter et retentum quod dicte substitutiones sint salve et in sua remaneant firmitate; fuitque in dicta renovatione de predictis facta in civitate Gerunde per nobiles antedictos, de mandato dicti domini Jacobi bone memorie Regis Majoricarum, et per syndicos actores seu procuratores universitatum predictarum civitatis Majoricarum et ville Perpiniani et Podii Ceritani, nomine suo et dictarum universitatum, et successorum suorum et ipsarum universitatum dicto domino Regi Aragonum nunc regnanti, cum publicis instrumentis, juramento et homagio in specialiter prestitis, vallatis, de mandato dicti domini Jacobi bone memorie Regis Majoricarum et ex speciali potestate de hiis per universitates jam dictas attributa syndicis antedictis, servarent et complerent compositionem et pactiones predictas et omnia et singula in eis contenta, promittentes se facturos et curaturos quod predicta omnia servarentur, obligantes se et suos, et etiam dicti syndici

universitates jam dictas, quod predicta servarent et servari facerent pro toto posse ipsorum in perpetuum nec aliquem contravenire permetterent aliqua ratione; promittentes insuper dicto domino Regi Aragonum et suis, quod si forte heredes vel successores dicti Regis Majoricarum bone memorie nollent servare et complere predictam compositionem et pactiones et omnia et singula contenta in instrumento compositionis jam dicte, ipsi non juvarent ne deffenderent dictos heredes vel successores dicti domini Regis Majoricarum contra ipsum dominum Regem Aragonum et suos, immo obligarunt se et suos domino Regi Aragonum nunc regnanti facturös et curaturos, cum sacramento et homagio, quod dicti heredes et successores dicti domini Regis Majoricarum bone memorie complerent et observarent omnia supradicta et singula contenta in instrumento compositionis premissa, ut hec clarius in dictis instrumentis publicis de promissionibus et obligationibus per dictos nobiles et per syndicos universitatum predictarum factis confectis latius continetur. Ex quibus siquidem clare patet quod ea que nunc dictus dominus Sancius Rex Majoricarum disposuit de regno Majoricarum et aliis terris predictis, que ad dictum dominum Regem Aragonum vel descendantem ab eo qui Rex fuerit Aragonum, ex vi dictarum substitutionum, in casu non existentium filiorum predictorum dicti domini Regis Majoricarum, et ex aliis causis ut predictur, debent devolvi, contra contenta in conventionibus et pactionibus antedictis de facto dicta et facta sunt, in quibus conventionibus et pactis substitutiones predictae expresse sunt servate atque retente; et per consequens si dicti nobiles aut syndici universitatum predictarum, qui predicta omnia et singula sub virtute juramenti et homagii super eo prestitorum promisserunt servare et eis nullatenus contraire, permetterent aliquid facere per ipsum dominum Regem Majoricarum, vel, quod esset gravius, ipsi de facto aliquid facerent ex quo fieret vel sequi posset, saltem de facto, cum de jure non posset, aliquid obstaculum quin dictum regnum et alie terre predictae, ex vi dicte substitutionis in casu premissa, et ex aliis causis ut predictur, ad dictum dominum Regem Aragonum vel suos devolverentur, directe et expresse facerent contra suam et dictarum universitatum promissionem et obligationem predictas, juramento et homagio ut predictur vallatas. Ideo procurator et nuncius dicti domini Regis Aragonum predictus, protestatus fuit dictis nobilibus, militibus, consilibus et

sindicis et procuratoribus et actoribus universitatum predictarum Montispesulani, Perpiniani et Podii Ceritani, nec non predictis aliis subditis dicti domini Regis Majoricarum, quod declarationem, manifestationem seu dispositionem predictam, factam de facto, saltem quo ad opinionem gentium in prejuditium dicti domini Regis Aragonum et juris sibi et suis pertinentis ratione substitutionis jam dicte et ex aliis causis ut predictur, in et de regno Majoricarum et aliis terris superius nominatis, ipsi sicut ad hec tenentur nomine suo, et dicti syndici nomine universitatum predictarum, nullum prestant assensum, immo quantum in eis est et erit hiis contradicant expresse, nec aliquid faciant circa declarationem et dispositionem predictam, quam dictus Rex Majoricarum fecit de facto in prejuditium dicti domini Regis Aragonum et suorum, et juris eis competentis in regno et terris predictis ex vi substitutionis jam dicte, et ex aliis causis ut predictur, ex quo juri ipsius domini Regis Aragonum posset in aliquo prejuditium generari vel impedimentum de facto prestari. Et super hiis dictus procurator et nuncius prefati domini Regis Aragonum requisivit dictos nobiles et milites, consules et syndicos seu actores universitatum predictarum, et quoslibet ex eis, sub virtute juramenti et homagii et obligationum predictarum, quibus dicti nobiles et universitates jam dicte se ad observantiam predictarum ut premittitur astrinxerunt, et eosdem ac ceteros predictos subditos dicti domini Regis Majoricarum ex fide etiam et naturalitate quibus dicto domino Regi Aragonum et suis, tamquam domino alodiario et directo dictorum Regni Majoricarum et aliarum terrarum predictarum, tenentur ipsi et ceteri incole et habitantes in eis; protestando nichilominus dictus procurator seu nuncius prefati domini Regis Aragonum vice et nomine ejus coram dictis nobiles et syndicos seu actores universitatum predictarum et alios subditos dicti domini Regis Majoricarum et eorum quoslibet nomine suo, et dictos syndicos nomine dictarum universitatum, et contra ipsas etiam universitates et earum bona et cujuslibet ex eis, super jure quod pro suo interesse competere ipsi domino Regi Aragonum et suis et super dampnis que occasione predictorum modo aliquo sustineret si secus in prejuditium juris dicti domini Regis Aragonum et suorum, ex dicta substitutione et ex aliis causis ut predictur sibi competentis, per nobiles, milites, consules, et syndicos vel actores predictos, seu quoscumque alios nomini dictarum universita-

tum aut cujuslibet ex eis, vel ipsas etiam universitates, aut per alios subditos dicti domini Regis Majoricarum, obtemperatum aliquid vel actum esset seu consensum, et quod salvum remaneat dicto domino Regi Aragonum et suis contra dictos nobiles, milites et dictas universitates et earum quamlibet, et alios subditos dicti domini Regis Majoricarum, jus ei competens vel competiturum pro predictis vel quolibet predictorum. Nec obstat quod dominus Rex Majoricarum nunc de presenti dixerit se dictam declarationem et ordinationem posse et debere facere sequi et compleri eandem, secundum consilia doctorum plurium et peritorum, super hoc per ipsum dominum Regem Majoricarum consultorum, cum simili modo dictus dominus Rex Aragonum cum magna diligentia consulitur super predictis doctores et alios peritos in jure summe opinionis et acutissimi ingenii, de melioribus de mundo, quorum consilio invenit, attentis clausulis dicti testamenti dicti domini Regis Jacobi bone memorie, et aliis rationibus et causis per dictum dominum Regem Aragonum suis loco et tempore proponendis, quod dictum regnum Majoricarum et alie terre predictae, maxime casu predicto, videlicet, si contingeret dictum dominum Regem Majoricarum sine filiis masculis et legitimis decedere, devolvi debet de jure dicto domino Regi Aragonum et suis successuris in regno Aragonum; alias iterum protestatur dictus procurator vice et nomine predictis contra dictos nobiles et syndicos et actores universitatum predictarum et alios subditos dicti domini Regis Majoricarum et eorum quoslibet, nomine suo, et dictos syndicos nomine ipsarum universitatum, et contra ipsas etiam universitates et earum bona et cujuslibet ex eis, super jure quod pro suo interesse competere ipsi domino Regi Aragonum et suis, super dampnis que occasione predictorum modo aliquo sustineret si secus in prejuditium dicti domini Regis Aragonum et suorum et juris ex dicta substitutione et ex aliis causis ut predictur sibi competentis per nobiles vel syndicos predictos seu quoscumque alios nomine dictarum universitatum aut cujuslibet ex eis, vel per ipsas etiam universitates, aut per alios subditos dicti domini Regis Majoricarum, obtemperatum aliquid vel actum fuerit seu consensum. Et quod salvum remaneat dicto domino Regi Aragonum et suis contra dictos nobiles et dictas universitates et earum quamlibet, et alios subditos dicti Regis Majoricarum, jus eis competens vel competiturum pro predictis vel quolibet predictorum,

Et de predictis petit sibi fieri publicum instrumentum ad eternam rei memoriam. Tenor autem dicte procurationis talis est: Noverint universi quod nos Jacobus, etc. (inserto toto tenore qui supra in duobus locis; est registratus). De quibus omnibus predictis et singulis dictus Bernardus de Fonollario jussit et rogavit sibi fieri publicum instrumentum. Que fuerunt acta die, loco, et hora et anno predictis, presentibus testibus: Reverendo pater in Xpo. domino Berengario divina providencia Elnense Episcopo, nobili Hugone de Cardona, Petro de Pulcro Castro, Guillermo de Volono, Berengario de Ulmis militibus, Laurentio Plasença et Jacobi Scuderii scriptoribus, Dalmatio de Banyullis et Hugone de Tatione militibus, Geraldo Dei gratia abbate Fontisfrigida, et Guillermo Acuti scriptore, qui predictis omnibus interfuit.

Post hec, die martis, circa horam meridiem, intitulata nono kalendas februarii anno predicto, dicti nobiles et milites et consules predicti, constituti in palatio predicto dicti domini Regis, presentibus scriptore et testibus subscriptis, tradiderunt dicto scriptori quandam cedulam tenorem qui sequitur continentem: Et nobiles Magaulinus Dei gratia Impuriarum comes et vice comes de Basso, quantum sua interest pro hiis que habet in terris domini Regis Majoricarum, Jaspertus per eandem vice comes Castrinovi, Petrus de Fonoleto per eandem vice comes Insule, Arnaldus de Corsavino, Dalmatius de Castronovo, Petrus de Rochefort miles, procurator nobilis domine vicecomitis de Ruppebertino, Guillelmus de Caneto, Bernardus de Sono, Pontius de Caramono, Arnaldus de Castronovo dominus de Castro Rossilione, Arnaldus de Saga et Sicardus de Lordaco, et alii quamplures milites et subditi prefati domini Regis Majoricarum illustrissimi, ac Colinus Bertrandi et Geraldus Ginesii consules ville Montispesulani, et Stephanus Sabaterii, legum profesor ipsorum consulum consiliarius, Petrus Vola, Bernardus Saqueti, Raymundus Savini, Bernardus Laurentii et Bernardus de Verneto, consules ville Perpiniani, Ferrarius Capmany et Petrus Asselm, consules de Cauquolibero, Jacobus Mercator, Arnaldus Romei, Petrus Romei et Raymundus de Albo, consules ville Podii Ceritani, Jacobus Parator, Jacobus de Arulis et Johannes Vedrinyans, consules Villafranche Confluentis; protestatione premissa per eos quod non consentiunt immo discentiunt contentis in predictis

protestatione, requisitione et notificatione, eis factis per dictum Bernardum de Fonollario, quantum eis vel eorum alicui et dicto domino Regi Majoricarum domino eorum prejudiciales esse possent in aliquo; intellectis predictis omnibus et singulis contentis in predictis protestatione, requisitione et notificatione, deliberatione prehabita pleniori, respondent quod ipsi tenent firmiter quod ea que erit dictus dominus Rex Majoricarum fecit dici et publicari per reverendum dominum Elnensem Episcopum, et legi postea eis et aliis gentibus suis, fecit juste et jure suo, et quod hoc potuit et debuit facere juxta substitutiones predictas, eis lectas et publicatas, contentas in testamento felicis recordationis domini Jacobi Regis Aragonum, avi communis dictorum domorum Regum Aragonum et Majoricarum nunc regnantium, et ideo omnes superius nominati ea que fecerunt et dixerunt super premissis, que facient vel dicent in futurum, dixerunt, fecerunt, dicent et facient, servando semper legalitatem et fidelitatem eorum, prout debent et tenentur, dicto domino Regi Majoricarum eorum domino. Requisitio autem facta sub fide et homagio prestitis per certas personas, ut asseritur, locis et temporibus que in ipsa requisitione exprimuntur, in ullo obsistunt personis ipsis, cum actenus ex parte illustris domini Regis Majoricarum fuerunt omnia premissa inviolabiliter observata, et nunc de presenti vult et protestatur et asserit se omnia promissa et ordinata in compositionibus et testamento inclite recordationis domini Jacobi olim Regis Aragonum, super substitutionibus per eum factis, se observaturum omnino quantum de jure ad predicta tenetur. Requirentes responsionem hujusmodi inseri in eodem instrumento cum protestatione, requisitione et notificatione predictis, et inde eis fieri et tradi unum vel plura instrumenta. Que fuerunt acta, die loco, hora et anno predictis, presentibus testibus: Reverendo patre in Xpo. domino Berengario divina providenci Episcopo Elnense, nobilibus Hugone de Cardona et Amalrico Dei gratia vicecomite et domino Narbone, Eymerico filio dicti nobilis Amalrici, Arnaldo de Codaletto magistro rationali dicti domini Regis Majoricarum Raymundo Enobertan. . . jurisperito, Jacobo Scuderii et Bartholomeo de Olivis, scriptoribus, et Guillermo Acuti, notario, qui predictis interfuit.

Post hec, die mercurii predicta, circa horam none, intitulata ix^o kalendas februarii, dictus Ber-

nardus de Fonollario, existens in hospitio Petri Rossinyolli, presentibus scriptore et testibus subscriptis, tradidit dicto scriptori quandam cedulam, cujus series sic se habet: Et dictus Bernardus de Fonollario, repetens et persistens in protestationibus et requisitionibus superius a se factis, quibus persistit et perseverat, vice et nominibus quibus supra, contradicit responsionibus predictis predictorum nobilium et aliorum contentorum in dicta protestatione et responsione, quantum contra dictum dominum Regem Aragonem et alios nomine quorum protestatus fuit faciunt vel facere possunt ac potuerint in futurum. Quam quidem cedulam dictus Bernardus de Fonollario jussit in dicto instrumento inseri. Que fuerunt acta die, loco, et hora predictis, presentibus testibus: Berengario de Bacho, Raymundo de Tatione et Berengario de Santo Paulo, domicellis, et Guillermo Acuti, notario, qui predictis interfuit.

Post hec, die jovis mane circa horam tertie, intitulata viij^o kalendas februarii anno predicto, predicti nobiles Jaspertus vicecomes Castrinovi, G. de Caneto, Dalmatio de Banyullis, procuratores ut dicebant nobilium et militum, et Colinus Bertrandi et Stephanus Sabaterii legum doctor, R. Savine et P. Vole, procuratores ut dicebant universitatum, aliarum villarum et locorum, existentes in palatio castri dicti domini Regis Majoricarum, tradiderunt dicto scriptori quandam cedulam, que sequitur continentem: Et predicti nobiles, videlicet domini Jaspertus Dei gratia vicecomes Castrinovi, G. de Caneto, Dalmatius de Banyullis, procuratores et nomine procuratorio nobilium et militum, et Colinus Bertrandi et Stephanus Sabaterii legum doctor, et R. Savine et P. Vole, nomine procuratorio universitatum aliarum villarum seu locorum, non consentientes contentis in dicta responsione seu protestatione facta novissime per dictum Bernardum de Fonollario, persistunt in propositis seu asseritis die externa per dictos nobiles milites seu consules vel syndicos universitatum villarum seu locorum superius nominatorum. Quam quidem cedulam dicti nobiles et alii predicti jusserunt inseri dicto instrumento. Que fuerunt acta die, loco et hora et anno predictis, presentibus testibus G.^o Dalmatii militi regni Valentie, Terlaxo de Pisia, Arnaldo Ledonis notario Montispesulani, et G.^o Acuti notario, qui premissis interfuit et suprascripti in v^a linea.....

Ego G. Acuti scriptor publicus Perpiniani predictus, predicta omnia, ad mandatum et requisitio-

nem dicti venerabilis Bn. de Fonollario, recepi scribique feci et in hanc formam publicam redegei et hoc sig^m num feci.

E. AGUILÓ.

Arx. de la Corona d Aragó. Regis. 347.

PERMÍS A UMBERT DES FONOLLAR

PER CERCAR TRESORS AMAGATS

(1385)

*Die veneris xvij nouembris anno a natiuitate
Domini millesimo CCC.^o lxxx^o quinto.*

DIE et anno predictis comparuit coram honorabili domino Ffrancischo Çagarriga, milite, vices gerente generalis gubernatoris in regno Majoricarum, venerabilis Ombertus de Fonollario, miles, et cum reuerentia presentauit eidem quandam litteram domini regis in dorso ejusdem sigillo secreto domini regis, prout prima facie apparebat, sigillatam, cujus tenor talis est:

Nos en Pere per la gracia de Deu Rey Darago, de Valencia, de Mallorques, de Sardenya e de Corcega, e comta de Barcelona, de Rossello e de Cerdanya. Per tenor de la present atorgam a vos amat conseller nostre mossen Ombert des Fonollar, majordom de nostre molt car primogenit lo duch, que pugats cercar o fer cercar per aquella manera e en quals partides volrets de nostres regnes e lochs, axi daça com dalla mar, tots e qualseuol tresors amagats e encantats, sens algun nostre empatxament o de qualseuol persona, dels quals donets e siats tengut de donar a nos o als nostres la deena part, francha e quitia de totes messions, e les altres nou parts romanents vos pugats retenir e a vostres vtilitats aplicar; vos empero satisfien a aquells dels quals seran les possessions o lochs en los quals farets les dites cerques o cauaments en tots los dans que dats los haurets o fets dar per la dita raho, a coneguda del ordinar dins la jurisdiccio del qual seran los dits lochs e possessions dampnificades. Encara eus atorgam que algu de qualseuol estament o condicio sia no gos atañar ne assajar per fer alcuna cerca prop aquell loch o lochs hon vos haurets fet o fet fer algun assajament de cerca, e aço per spay de xl passes de home couinentment passajan. Volem empero que en lo cauar o cercar que farets de la dita moneda sia lo nostre procurador reyal en Mallorques qui are es o per temps sera,

o aquell o aquells que ell hi ordonara. Manants per la present a nostre molt car primogenit lo duch e a governadors e a tots altres officials e sotsmeses nostres, presents e esdeuenidors, que la present concessió nostra a vos tengan fermament e obseruen, e noy contrauenguen per alguna raho. En testimoni de la qual cosa manam a vos la present esser feta e ab nostre segell secret comunida. Datum en Barcelona a xxxj die de decembre en lany de la natiuitat de nostre Senyor M. CCC. lxxviii. Rex Petrus.

(ARCH. GEN. HIST. DE MALL.—*Lib. Litterarum regiarum* de 1385 y 1386, fol 74.)

P. A. SANXO.

CONSELL

SOBRE LA OBRA DE LA ESGLESIA D'ESPORLES

Dia 25 gbre. de 1708.

Los demunt dits dia y any foren congregats y ajuntats en esta parroquia de Spolles per affecte de tenir Consell general extraordinari, havent citat tots los abilitats y fetes crides a tots los llochs acustumats per medi de Pere Antoni Antich, misatge de nostra Cort, que tots los caps de casa de dita parroquia per dit dia asisten a dit consell, alias etc. a instancia dels Honor. Pere Ferra y Gabriel Nicolau y de orde del Honorable Sebestià Ferra, llochtinent de Balle Real; y estant axi tots junts fonch proposat per dit Honor. Pere Ferra jurat major la seguent proposició:

Señores, sabran tots com lo per que se han ajuntats y congregats tots V. M.^s es porque ja saben tots y veuen el perill amanassa el tros de la iglesia vella y el dany que tenim com plou en los quadros qui tant consten, y mes que apenes, dies que plou y fa vent, se pot estar ab comoditat quant se hou misse y estarse ab la desensia que mareix la iglesia, com també mateix se ha de proseyr de nessesitat y sens falta al acabar lo que tenim comensat antes que per via de justicia nos fassen gastos, conforme en anys passats cada semana nos feren gastos per la curia eclesiastica de orde del Señor Bisbe per fer dita iglesia, que nosaltres som qui la havem de fer y no altres; y com sabem tots que per fer dita obre se offereix molt gasto y en altre ocasio se han pres diferens medis los quals son estats de ninguna permanensia, per tant are recorreran un medi qui sia suave y que no sia pesat per replegar diner, que sia efficás y

de permanensia fins sia acabada dita obre, sens faltar a lo que se resoldra ningu, ans be que faltant se puga demanar per via de justicia fins sia acabada dita obre; y axi pasaran vots quin medi se ha de prendre per fer y pasar avant dita obre.

En la matexa ore ohida la demunt dita proposició per dit Honorable Sebestià Ferra, llochtinent de Balle Real qui diu: Señores he pensat molts medis per fer y pasar avant dita iglesia fins sia finide y acabade, de la qual necessitam moltissim, entre els quals el unich y el que som de vot y parer es que suposat la nesesitat de la iglesia apreta y cau y se ha de fer sens falta, y tenim al Sr Rector qui posa la tersera part de lo que nosaltres farem, reho es que fassem lo que podrem, lo qual no se pot escusar, y es que los pajesos y señors de dita vila donen cade any segons les sues asiendes y posibilitat, y aso dividit en quatre pagas en lo any, que es de tres en tres mesos, y los abilitats, majorals y altres persones acomodades, tambe donaran cade any segons la sua posibilitat, axi també en quatre pagas, y los pobres per cade cap de casa pagan quatre sous per cade any ab quatre pagas, que es un sou de tres en tres mesos; que contat tot junt cade any sera molt, que apenes se llevará ma de fer obre, y mes prest sera acabat y nosaltres estirem fore de cuidado, lo cual trobarem despues en la altre vida; y en cas algu de los qui han de promete de los qui tenen hasiende no prometes conforma sos bens y conforma los altres a ell samblants, encare que moderat, que los Honors. Jurats los degan tatxar en cas recusar algu; y en quant a los señors cavalles sels dega suplicar que suposat tots farem lo que porem se vullen dignar en donar algune cose cade any per dita obre; y aso sia infallible y que ningu puga recusar essent resolt dit Consell, y axi de esta manera tots entrerem ab igualdat, los estaments cade qual en la sua llinea; y de altre manera uns pagan y altres no pagan, conforme fins lo die de vuy la major part no saben si sa fa iglesia o no; con que de esta manera som de vot y parer que aquest medi es suave y el pagar ab molta comoditat, que ningu, en particular de los pobres, se pot destruir per pagar un sou de tres en tres mesos per cade casa; y per la cobranza se deguen aseñelar persones, com es a la Vila vella y Vileta un cobrador, y en el Rafal y tota la Vila nova simul ab Son Comes altre, la vall de Canet y la Iglesieta altre, a los Establiments nous altre y als Vells altre, los quals quant caura la cobranza dins vuit dies donaren conta de la sua cobranza, y los qui no voldran pagar, tant pobres

com richs, los Honors. jurats per via de justisia els degan fer pagar, y la cobransa dels señors cavalles y pajesos se quedara per al Sr Rector. (Segueixen vots).

(*Arxiu municipal d'Esportles.*)

Antoni TRIES, Arxiuer.

BIBLIOGRAFIA LULIANA

À PROPÓSITO

DEL

«FELIX DE LES MARAVELLES»

DESPUNTA en nuestros días cierta tendencia de restauración luliana en el sentido de restauración de una de las grandes divisiones del escolasticismo. En extremo insigne es para el Mártir mallorquín el puesto que se le señala de propulsor y corifeo de una de las ramas de aquella gran familia filosófica, al lado del tomismo, del escotismo y del suarismo. Cuanto se haga para exhumar y restaurar el alcázar luliano es en extremo meritorio y á los catalanes y mallorquines muy acepto.

Mas nos asalta á muchos la duda de si, en la crisis á que se hallan ahora sometidas las obras del B. Ramón Lull por virtud de tan amplio y generoso movimiento restaurador, triunfará definitivamente esta parte de su producción inmensa. ¿Se salvarán sus tratados doctrinales y su metafísica cerrada, ó descollará, por encima del teólogo, el místico y el enamorado de Dios; por encima del filósofo sistemático, el pensador desbordado, irregular y ardiente, y por encima del hombre de cátedra, el «almogávar de la idea», el «caballero andante del pensamiento» ó, mejor todavía, el sublime *juglar*, como me atrevo á llamarle invocando un texto del *Félix*, autobiográfico á todas luces? «*Juglar de fe e juglar de Christ*» que «*pres offici de juglar en quant anava per los princeps e per los prelat e los pregava que ajudassen a fe contra descreença...*» que «*era vestit de negre, e havia gran barba, e anava per les carreres faent gran dol...*» Páreceme (hasta donde puede llegar mi impericia en tan graves disciplinas) que el contemplativo y el arrebatado se levantan en Ramón Lull más arriba que el dogmático, con más grande eficacia y con menos singularidades y artificios. Porque en esta otra parte de su producción,—*Blanquerna, Libre de Contemplació, Félix, Desconort...*—el entusiasmo

persuasivo y afluente se combina con el mayor interés literario y con una dicción colorida y jugosa, á menudo empapada en lágrimas, que distan muchas leguas de aquel prosaismo espartano de las *Ars magna*, *Ars demonstrativa* ó *Ars generalis ultima*.

Sugiere tales reflexiones la publicación del *Félix de les Maravelles del Mon*, que acaba de aparecer como el tomo III de las Obras completas de Ramón Lull, emprendida por D. Jerónimo Roselló y continuada ahora por entusiastas y diligentes discípulos, al frente de los cuales descuella Mateo Obrador y Bennassar.—El *Félix* es como el primer trasunto de la novela de aventuras en España: una novela de aventuras espirituales en que, partiendo de cierta admiración sistemática (casi la duda metódica, de Descartes) el héroe se engolfa en los viajes y en la exploración de la vida universal, para llegar al centro de unidad de todas las cosas y á la explicación y resumen de ellas en Dios y por Dios. Libro de caballerías místicas en donde el autor puso toda su alma y toda su biografía, sin exactitud exterior, pero con hondísima verdad interna. Realmente hijo del alma de Lull es aquel Félix que «corrió por los bosques, y por montes y llanuras, por yermos y poblados, y anduvo entre príncipes y en castillos y ciudades, y se maravillaba de todo lo maravilloso que hay en el mundo, preguntando lo que no entendía y contando lo que tenía aprendido, siempre en trabajos y peligros para que á Dios fuesen hechos honor y reverencia.»

Entre las obras del solitario de Randa el *Félix* puede considerarse la primera en interés literario. El hombre complejo y atormentado del siglo XX encuentra en la lectura de este libro una grata epuración de sus pasiones y de sus delirios estéticos; algo semejante al que huye de la gran ciudad y trueca los platos complicadísimos y tóxicos del *restaurant* por los alimentos homéricos y patriarcales: el pan, la miel y el queso saboreados en la choza de los cabrerizos. Así también, cansados de decadencia y *preciosidad*, dejamos sobre la mesa el último libro de la semana—Mirbeau, d'Annunzio...—y espaciamos los ojos por las salubres páginas del *Félix*. Nos refresca una ráfaga de purificación, el aire de las cumbres. Es un retorno á las ingenuidades primitivas: el fluir de la prosa monótona y pueril, llena de repeticiones y *ritornellos*, á modo de transición entre el rapsoda popular y el escritor de las futuras edades sabias, arrulla el espíritu con rumor de aguas cristalinas. ¡Singular encanto el de esos libros del amanecer, escritos

al rayar el alba de las nacionalidades! Empapados vienen todavía en el relente de la noche bárbara, y suena en ellos algo como el canto del gallo, misterioso y evocador. Nada de común tiene el contentamiento que infiltran, con la seca abstinencia ó *ataraxia* de los estoicos y mucho menos con la satisfacción cirenaica. Jesucristo ha pasado ya por el mundo, y ha ungido á la humanidad con el bálsamo de la resignación y ha abierto los horizontes á la esperanza. Y, sin embargo, mucho de serenidad antigua y en cierto modo clásica infunde su lectura: el candor, la paz del alma, las revelaciones augustas de la soledad y el silencio.

Con este interés universal y perdurable, combinase otro de época y localidad. Muy poco se preocupaba Ramón Lull, en sus obras didácticas, del dato contemporáneo y pintoresco. Su poder y costumbre de abstracción se reflejan sobre el estilo que vaga, por ende, en aquellas obras, en una peculiar sequedad metafísica. Mas en sus libros artístico-populares, en estos que creo llamados á constituir su gloria indefectible, hay como un soberbio desquite de aquella pobreza de color, y ofrece como un vergel de amenidad, en medio del erial de sus concepciones, sobresaliendo el *Félix* y poniéndose en primera línea. Ninguna otra le supera en abundancia de detalles y elementos poéticos, ni en animación, ni en movimiento y riqueza episódica.

Aunque fugaces y apenas perfilados como las parábolas ó *semblances* en que vienen envueltos, desfilan por el *Félix*, en inagotable variedad y muchedumbre, reyes y barones, prelados y eremitas, juglares, peregrinos, barraganas, mercaderes, estudiantes, maestros de filosofía, toda una sociedad abigarrada y tumultuosa en la cual el siglo XIII ha dejado muchos rasgos de su verdadera imagen. Las doncellas andariegas abrevan su cabalgadura en la linfa de los arroyos; los frailes crúzanse con los tahures en equívocas hosterías. En cada cumbre un anacoreta y en cada bosque un porquerizo acogen al viandante y departen con él, en sabroso coloquio, descifrando la palabra de Dios que palpita en los mares y en los montes y en las estrellas y en toda la vida universal. Así, como de pasada y al desgaire, aparecen mil tipos y gérmenes, ya nobles ya truhanescos, que han de madurar y producir fecundas ramas literarias: el conde cazador que abandona estados y justicia tras el jabalí, y la adúltera, embadurnada y llena de afeites, y el alquimista fullero, y los clérigos simoníacos, y los abades disolutos y carnales; ras-

gos mil, en suma, de la deplorable corrupción que había sobrevivido á la reforma cluniacense y que preparaba y solicitaba la tridentina, ó que servirán de materia prima para la elaboración del *Romancero*, ó que recuerdan en no pocos puntos la pletórica vena del Archipreste de Hita, por más que el gran polígrafo mallorquín los evoque con chasquidos de látigo muy distintos de aquella brutal explosión de sensualidad, jamás aplacada en el creador de la *Trotaconventos*. Enfermo de maceración y austeridad, siempre con la calentura de su cruzada ideal y de sus proyectos de escuelas donde los religiosos «*aprenessen sarrahinesch e anassen honrar la fe en la santa terra de Ultramar*», nada más opuesto al sabroso poeta rondeño, casi su contemporáneo, á quien debemos la *Batalla de Don Carnal* y *Doña Cuaresma* y el felicísimo *Elogio de las mujeres chicas* y en cuyos versos, de extraña y precocísima animación dado su siglo, aparecen como el triunfo y la apoteosis de la gula, de la lascivia y de cuantas pasiones formaban el fondo común de los clérigos corrompidos y de la secta de los *goliardos*. ¡Cómo contrasta el puro ascetismo de nuestro penitente con aquellas rehabilitaciones de la carne y de las paganas alegrías de la vida! ¡Cómo contrastan algunos episodios del *Félix* (por ejemplo, el de la mala mujer acompañada por un clérigo, el cual para hacer méritos se había encargado de conducirla á su prelado, y la acérrima repulsa de Félix por tan nefanda tercería) con el panegirico de la buscona, constante en las obras del Archipreste!

*Fallé una vieja qual avia menester,
Artera é maestra é de mucho saber;
Donna Venus por Pánfilo non pudo más faser
De quanto fiso aquesta por me faser plaser.*

Y, sin embargo, los rasgos son idénticos; así los enumere la indignación de Lull como la franca sensualidad del Archipreste. Pero en oposición á tales turbulencias de la vida activa, la contemplativa ofrece en el *Félix* todos sus atractivos y deleites. En las verdes praderías, á la sombra de árboles centenarios, junto á las bellas fontanas, el viejo filósofo lee su libro ó escucha el canto de las aves. El romero descansa de su jornada ó lava sus piés en el arroyo. El solitario contempla las estrellas, embebecido. Y estos encuentros, aventuras, hallazgos y sorpresas, estas pláticas junto al manantial, estas noches pasadas en la cueva de un ermitaño ó de un pastor, toda esta poesía, tópica, si se quiere, pero saludable y eterna, hará por me-

dio de Lull y en el *Félix* su aparición en una lengua romance española y pasará muy pronto con Don Juan Manuel á la prosa castellana y se dilatará copiosísima en el *Tirant lo Blanch*. Y hasta tres siglos después, sonará como un eco de esta simplicidad primitiva y campestre en las insignes páginas del *Quijote*, cuyos Cardenios y Doroteas y cuyos lances de enamorados errabundos y cabreros hospitalarios traen á la memoria el germen inicial, desarrollado y ensanchado hasta la perfección completa.

Al lado de este tesoro de *semblances* que comunican al libro cierto parecido con una inmensa portalada ojival, cuajada de nichos y hornacinas historiadas; al lado de este derroche anecdótico en el cual podrían hallarse restos é influencias de los *fabliaux* franceses transformados en parábolas morales, figura, como opúsculo aparte ingertado en el *Félix*, el *Libre de les Besties*, y en este opúsculo la única aparición española del *Roman de Renart*, epopeya satírica de la Edad media, que tanto ha dado que pensar y que escribir á los investigadores de la historia literaria. Sin embargo, el interés de dicha parte puede considerarse ahora secundario y de mera erudición, al lado de la parte viviente del libro: cuanto hay en ella del espíritu de Lull ó de reflejo de la sociedad en que vivía. Disputen enhorabuena los grandes intérpretes, acerca del sentido recóndito de esta epopeya, sobre si la intención de sus autores fué ridiculizar la jerarquía feudal y sobre la personificación de la astucia en la Zorra venciendo á la violencia representada por el León. Esfuércense también en puntualizar los apólogos orientales que proceden del *Panchatantra*, los que ya figuraban en el *Calila y Dimna* ó en el *Sendebar* ó en cualquiera de los *isopetes* divulgados entonces. De estas meras cuestiones de número y primacía, completamente formales y externas, triunfan la frescura y la virginidad del libro en muchas de sus páginas.—El prólogo de Obrador pónelo de relieve y realmente inicia y prepara al lector menos acostumbrado. Su trabajo es completísimo y serio; y apunta, ya que no apura, todas las cuestiones que el libro suscita.

Por ejemplo, que el espíritu apologético saca de quicio muchas veces la significación de figuras tales como la de Ramón Lull. Baste recordar á los shakspirianos en Inglaterra y á los cervantófilos en España. Magnifican lo baladí ó lo extravagante y olvidan lo substancial.—Así, en esta singularísima literatura luliana, ha estado por mucho tiempo desconocido su principal encanto: el de ser una literatura *gótica*, gemela de nuestros grandes mo-

numentos, primitiva y *trecentista*, franca y popular. De un lado los continuadores filosóficos se han empeñado en restaurar el sistema como cosa viva y durable, no por su exclusivo valor histórico; y de otro los apologistas locales han extremado su patriotismo hasta el punto de convertir al Mártir de Bujía en médico, astrólogo, descubridor del alcohol y el ácido nítrico, y hasta en alquimista tenebroso, rival de Paracelso y el marqués de Villena.

Esta parte añadida y legendaria provocó, principalmente, la serie de reacciones y diatribas que sufrió nuestro escritor por parte de Bacon, Feijóo y el enciclopedismo; quienes combatían en Lull una especie de vestigio de supersticiones medievales ó como un monumento de cábalas y embrollos. El progresismo del siglo XIX, con la preocupación *iliberal* que lo caracterizaban, tuvo que ir más allá en el *Raimundo Lulio juzgado por sí mismo*, obra de Don Fernando Weyler, que fué el *homeromatrix* de esta cruzada. Mientras tanto, la crítica de este mismo siglo empezaba á atinar con la reintegración y síntesis del Bienaventurado mallorquín, que no fué alquimista, ni astrónomo, ni ocultista, ni hereje á lo Giordano Bruno ó á lo Pedro Abelardo, ni inventor de la aguja náutica, ni precursor de Cristóbal Colón con su explicación ó teoría de las mareas,..... sino soldado de Cristo, en la forma desenfadada y libre de un Francisco de Asís, y enciclopedista de su época, que abrió cauce en sus obras al caudal de los conocimientos contemporáneos. *Juglar de Dios*, en suma, que con el *mester* de juglaría y clerecía corriente en aquel entonces, combinó los tesoros orientales y se derramó en libros copiosos y ardientes. Al lado de estos méritos, poco suponen las noticias fragmentarias que pueda ofrecernos acerca de las virtudes del imán ó de las propiedades medicinales del rui-barbo, las cuales podrían entusiasmar al P. Pasqual ó al P. Custurer en su tiempo, pero no á un lector de nuestros días. Por fortuna, hoy juzgamos con el espíritu, y buscamos el sentido integral de las cosas.

Miguel S. OLIVER.

(De *La Almudaina*).

